

رهنمودهاي آسوساي (Asosai) (براي) مبارزه با تقلب و فساد) (اکتبر ۲۰۰۳)

قسمت اول
مترجم : هادي

فاوچي

پيشگفتار

در سي و يكمين جلسه هيات رئيسه آسوساي كه در ۲۴ اکتبر ۲۰۰۲ در مانيلا برگزار گرديد يك كارگروه ويژه و يك هيات ويژه از اعضاء مركزي براي تدوين رهنمودهاي منطقه‌اي مقابله با فساد و تقلب تشكيل گرديد. كارگروه مذکور متشكل از نمايندگان مؤسسات عالي حسابري بنگلادش، هند، ژاپن، كره، مالزي، نپال، پاكستان، فيليپين، تايلند و تركيه بود و مؤسسات عالي حسابري هند، ژاپن، پاكستان و فيليپين اعضاء مركزي هيات ويژه را تشكيل مي‌دادند. كار تدوين رهنمودها توسط موسسه عالي حسابري ژاپن از طريق اجرائي يك تحقيق مبتني بر پرسشنامه، در خصوص رويكردها و روشهاي فعلي مورد استفاده مؤسسات عالي حسابري عضو آسوساي، آغاز شد اين تحقيق از دسامبر ۲۰۰۲ تا ژانويه ۲۰۰۳ طول كشيد. موسسه عالي حسابري ژاپن با در نظر گرفتن پاسخهاي ارائه شده به تحقيق پرسشنامه‌اي، و مباحث حرفه‌اي مرتبط با موضوع، سند اوليه رهنمودها را تدوين نمود. طي يك كارگاه دو هفته‌اي كه از دوازدهم تا بيست و سوم مي ۲۰۰۳ در توكيو برگزار گرديد پيش‌نويس اوليه رهنمودها تهيه شد. پيش‌نويس مذکور توسط اعضاء مركزي هيات ويژه اصلاح شده و اولين پيش‌نويس آزمايشي رهنمودهاي حسابري آسوساي در خصوص تقلب و فساد تدوين گرديد. پيش‌نويس آزمايشي در بيست و سوم جولاي ۲۰۰۳ به منظور اعلام نظر براي اعضاء هيات رئيسه ارسال شد. اعضاء مركزي هيات ويژه با لحاظ نمودن نظرات اعضاء هيات رئيسه در خصوص پيش‌نويس اوليه، دومين پيش‌نويس آزمايشي را تهيه و در ۹ اکتبر ۲۰۰۳ آن را (در قالب اطلاعات مربوط به نهمين مجمع عمومي آسوساي) براي كلييه اعضاء آسوساي ارسال نمود. پس از آن تلاشهاي ديگري نيز توسط اعضاء مركزي هيات ويژه به منظور اصلاح پيش‌نويس دوم و تهيه پيش‌نويس نهايي رهنمودهاي آسوساي براي مقابله با تقلب و فساد صورت گرفت.

۴

مقدمه

در نوزدهم اکتبر ۲۰۰۳ پیش‌نویس نهایی در کمیته آموزش مطرح و مورد تأیید قرار گرفت، پیش‌نویس مذکور تأیید گردید و در بیست و سومین جلسه هیات رئیسه که در بیستم اکتبر ۲۰۰۳ برگزار شد و همچنین در نهمین مجمع عمومی که در بیست و دوم اکتبر ۲۰۰۳ برگزار شد به تصویب رسید.

رهنمودهای آسوسای برای مقابله با تقلب و فساد، حاوی ۳۰ رهنمود حسابرسی مشخص برای مقابله با تقلب و فساد می‌باشد. هر یک از این رهنمودها به یکی از اصول یا استانداردهای حسابرسی، و راهنمائیهای ارائه شده در استانداردهای حسابرسی اینتوسای اشاره دارد. همچنین یک فصل از رهنمودها نیز در رابطه با شناخت تقلب و فساد توسط حسابرسان موسسات عالی حسابرسی عضو، به بحث می‌پردازد.

از موسسات عالی حسابرسی انتظار می‌رود رهنمودهای آسوسای را در تدوین رهنمودهای خاص موسسه عالی حسابرسی خود، الگو قرار دهند. بر این اساس هر یک از موسسات عالی حسابرسی می‌توانند پس از اصلاح رهنمودها آنرا در کشور خود مورد استفاده قرار دهد. رهنمودهای حاضر در رابطه با مبارزه با تقلب و فساد برای حسابرسان موسسات عالی حسابرسی عضو، بسیار مفید واقع خواهد شد.

* * *

۱- زمینه های قبلی

۱-۱- تقلب و فساد بصورت فزاینده‌ای به یکی از نگرانیهای مهم کشورهای سراسر جهان تبدیل گردیده است. نقش حسابرسی در رفع این نگرانیها مورد بررسی انتقادی قرار گرفته است از اینرو از موسسات عالی حسابرسی این انتظار وجود دارد که باید از طریق اقدامات هماهنگ نقش موثرتری را در ارتقاء فرهنگ ارزشمداری، صداقت، مسئولیت و پاسخگویی در اجرای اختیارات خود و به کارگیری منابع ملی ایفاء نمایند.

۱-۲- این انتظارات در استانداردهای حسابرسی اینتوسای در قالب عبارات ذیل ابراز گردیده :

«لازم است حسابرسان از موقعیتهای، ضعفهای کنترلی، کاستیها در ثبت سوابق، اشتباهات و مبادلات غیر متعارف یا نتایجی که می‌تواند حاکی از تقلب، هزینه‌های غیرقانونی، عملیات غیر مجاز، اتلاف، ناکارآمدی یا فقدان صلاحیت باشد غفلت ننموده و نسبت به آنها هشیار باشند.» (پاراگراف ۴۱-۲-۲ استانداردهای عمومی حسابرسی دولتی)

۱-۳- شانزدهمین کنفرانس بین‌المللی موسسات عالی حسابرسی که در سال ۱۹۹۸ در اوروگوئه برگزار شد موضوع «نقش موسسات عالی حسابرسی در پیشگیری و کشف تقلب و فساد» را در دستور کار خود قرار داد که نشانه آگاهی اینتوسای از مشکلاتی است که در سطوح مختلف کشورهای عضو را تحت تاثیر قرار داده و در کل چالشی برای جامعه حسابرسی محسوب می‌گردد.

۱-۴- درکنفرانس بین‌المللی اینتوسای در اوروگوئه این توافق نظر وجود داشت که فساد دولتی منجر به اتلاف منابع، کاهش رشد اقتصادی کشورها، کاهش کیفیت زندگی مردم، از دست رفتن

اعتبار نهادهای دولتی و کاهش اثر بخشی آنها میشود. مشخصا رابطه بسیار نزدیکی بین فساد و تضعیف نهادهای دولتی وجود دارد. فساد اغلب بستگی به محیط اقتصادی - اجتماعی جوامع از جمله عواملی مانند نبود عدالت اجتماعی و وجود فقر و خشونت دارد و آداب و سنن و اصول و ارزشها در ماهیت فساد تاثیرگذار هستند.

جامعه اینتوسای علاوه بر اینکه جاذبه چالشهای ایجاد شده توسط فساد را مدنظر قرار داد به این نکته نیز پی برد که کشف بسیاری از موارد فساد و برآورد آثار مالی آنها در عمل بسیار دشوار میباشد چرا که زیان حاصل از چنین مواردی لزوما در صورتهای مالی انعکاس نمییابد.

۵-۱- کنفرانس بین المللی موسسات عالی حسابرسی در اوروگوئه توافتات ذیل را بدنبال داشته است:

موسسات عالی حسابرسی توافق داشتند که تقلب و فساد مشکلات شایان توجهی هستند که هر يك از کشورها را بنحوی تحت تاثیر قرار داده و موسسات عالی حسابرسی می توانند (و باید) برای ایجاد محیطی که برای تقلب و فساد نامساعد باشد، تلاش نمایند. همانگونه که در سال ۱۹۷۷ اینتوسای در بیانیه لیما نیز عنوان نموده، موسسات عالی حسابرسی بایستی دارای استقلال و اختیارات قانونی کافی، بمنظور مشارکت فعال در مبارزه با تقلب و فساد باشند. همچنین توافق گردید که در صورت امکان موسسات عالی حسابرسی باید:

- ۱- برای برخورداری از استقلال مالی و اجرایی و دامنه حسابرسی کافی تلاش نمایند.
- ۲- نقش فعالتری را در ارزیابی کارایی و اثربخشی سیستمهای مالی و کنترل داخلی، و پیگیری توصیه های موسسه عالی حسابرسی ایفاء نمایند.
- ۳- با تعریف شاخصه های مؤثر برای اعلام خطر تقلب، حسابرسی را بر مناطق و عملیاتی متمرکز سازند که بیشتر مستعد تقلب هستند.
- ۴- روشهای مؤثر انتشار عمومی گزارشات حسابرسی و اطلاعات ذیربط، منجمله روابط مناسب با رسانه ها را برقرار سازند.
- ۵- گزارشات حسابرسی که تهیه می نمایند قابل درک بوده و استفاده از آنها برای استفاده کنندگان براحتی امکانپذیر باشد
- ۶- با سایر نهادهای ملی و بین المللی مبارزه با فساد، مبادله مناسب اطلاعات و همکاری نزدیکی داشته باشند.
- ۷- مبادله تجارب در خصوص تقلب و فساد را با سایر موسسات عالی حسابرسی تحکیم بخشند.

۸- از استقرار رویکردهای مدیریت نیروی انسانی در رابطه با خدمات کشوری که قادر به گزینش، جذب و تشویق کارکنان لایق و صادق باشند، حمایت نمایند.

۹- از برقراری رهنمودهای افشای مالی برای کارکنان کشوری، و پی‌جویی رعایت آنها بعنوان بخشی از فرایند حسابرسی مستمر، حمایت کنند.

۱۰- برای ارتقاء استانداردهای اخلاقی و آیین رفتار حرفه‌ای برای خدمات کشوری، از آیین رفتار حرفه‌ای اینتوسای استفاده نمایند.

۱۱- روشهای دریافت و پردازش اطلاعات مردمی در خصوص تخلفات مشاهده شده را برقرار سازند.

۱۲- از طریق کمیته‌ها و کارگروه‌های موجود در اینتوسای، کار در زمینه تقلب و فساد را ادامه دهند بعنوان مثال کمیته استانداردهای حسابرسی میتواند این موضوعات را به عنوان بخشی از توسعه رهنمودهای اجرایی مدنظر قرار دهد.

۶-۱- به منظور تقویت ساختار اینتوسای، در دسامبر ۲۰۰۱ آسوسای پروژه‌ای را برای تقویت ظرفیتهای آموزش منطقه‌ای شروع نمود که تاکید آن بر بهبود مهارتهای حسابرسی در رابطه با کشف تقلب بود.^۲ یکی از موضوعات مورد تاکید این پروژه تدوین رهنمودهای منطقه‌ای در خصوص تقلب و فساد بود که در جلسه هیات رئیسه آسوسای (که در اکتبر ۲۰۰۲ در مانیل برگزار شد) تدوین رهنمودهای مذکور رسماً مورد حمایت قرار گرفت.

۷-۱- امید است که رهنمودهای حاضر بعنوان یک مرجع و راهنمای مفید توسط موسسات عالی حسابرسی منطقه مورد استفاده قرار گیرد و وسیله‌ای برای هماهنگی حسابرسان در خصوص مسائل ناشی از تقلب و فساد بوده و به آنها در اتخاذ تدابیر مناسب و بموقع کمک نماید.

تعاریف و اصطلاحات مرتبط

۸-۱- فصل دوم رهنمودها که در ارتباط با مفاهیم مرتبط با تقلب و فساد است برخی از کلی‌ترین و بهترین تعاریف تقلب و فساد را فهرست می‌نماید. تعداد این تعاریف نشاندهنده وجود روشهای مختلف برای درک و تفسیر تقلب و فساد میباشد. اصطلاحات تقلب و فساد در گسترده‌ترین مفهوم آن بشرح ذیل تعریف شده است:

۲- این پروژه با تامین مالی و پشتیبانی بانک توسعه آسیایی اجرا شد.

تقلب عبارت است از تحریف حقایق و یا اطلاعات با اهمیت، به منظور کسب منافع مالی نامشروع یا ناحق .

فساد عبارت است از تلاش برای اعمال نفوذ و یا سوء استفاده از اختیارات دولتی، از طریق اعطاء یا قبول هدیه یا پاداش نامشروع برای منافع ناحق فردی یا خصوصی .

۹-۱- تقلب غالباً مستلزم تحریف عمده اطلاعات ثبت و تلخیص شده توسط يك واحد است لکن تاثیرات حاصله از آن با يك اشتباه حسابداری قابل مقایسه می باشد. تقلب در موضوعاتی از قبیل سنجش، وقوع رخدادها و افشای اطلاعات انجام میگیرد. از دیدگاه حسابرسی تقلب مسئله ای بسیار جدی است چرا که تقلب معمولاً با تلاش برای مخفی سازی، تحریف و گمراه ساختن استفاده کنندگان از سوابق و گزارشات واحد تحت حسابرسی همراه می باشد . تلاش برای ارائه غلط اطلاعات می تواند در سطح مدیریت نیز اتفاق افتد چنانچه بدنبال فروپاشی شرکتهای بزرگ این دیدگاه بصورت گسترده ای مورد توجه قرار گرفته است. در صورتیکه مدیریت در فراهم ساختن مقدمات تقلب دخیل باشد فعالیت مذکور دارای جنبه فساد هم بوده و مجازات فساد را نیز بدنبال دارد . از این رو تقلب و فساد با هم مرتبط هستند. هرچند انواع خاصی از تقلب را ضرورتاً نمی توان بعنوان فساد تلقی نمود ، لکن يك شخص یا گروه کوچک نیز می توانند مرتکب تقلب شوند. مسئله ای که فساد برای حسابرسی ایجاد می نماید ارتباط فساد با مفهوم ارتشاء می باشد چرا که ممکن است ارتشاء اثر مستقیمی بر صورتهای مالی داشته باشد. بعنوان نمونه میتوان مواردی را نام برد که يك شرکت برای انعقاد قرارداد به يك مقام تصمیم گیر و با نفوذ رشوه می دهد. در چنین مواردی موضوع عدم افشای صحیح نیز صدق می نماید چون در اقدام به فساد از طریق پرداخت غیر قانونی ، هزینه مربوطه معمولاً از طریق تقلب در حسابداری یا گزارشگری پوشش داده می شود . با این حال در بسیاری از موارد فساد ضرورتاً منجر به مبادلاتی نمی گردد که توسط واحد ثبت یا گزارش شوند. این موارد به خصوص در رابطه با انتصاب افراد خاص ، به مناصبی که دارای اختیارات گسترده قانونی بوده یا مرجع اظهار نظر می باشند، مصداق می یابد. چنین فسادی که بدلیل رواج گسترده آن می تواند مهمترین عامل در تضعیف روحیه کالبد جامعه و تضعیف عملکرد و اعتبار نظارتهای دولت باشد معمولاً در اطلاعات مورد بررسی در حسابرسی منعکس نمی گردد.

۱۰-۱- از اینرو رهنمودها پیشنهاد می نمایند با وجود آنکه ضرورت دارد تقلب و فساد بدلیل کاربردهای بیشمار آنها بصورت مستقل مورد توجه قرار گیرند ، لکن حسابرسان باید به خوبی از روابط پیچیده بین این دو آگاه باشند . در رهنمودها این دو با هم مورد اشاره قرار خواهند گرفت، اما در مواردی که وضعیت ایجاد می نماید باید احتمال وقوع جداگانه هر يك از آنها نیز مورد توجه قرار گیرد.

مسئولیتها در قبال پیشگیری از تقلب و فساد

۱۱-۱- یکی از وظایف اساسی مدیریت، استقرار کنترلها و حفاظت از دارائیهای واحد می‌باشد. همچنین از اولین مسئولیتهای مدیریت، ثبت دقیق کلیه مبادلات مهم و گزارش نتایج عملیات واحد می‌باشد. از اینرو مسئولیت اولیه ایجاد محیطی که از اتلاف دارائیهای با ارزش واحد به دلیل تقلب و فساد جلوگیری نماید بر عهده مدیریت است. با توجه به اینکه اجرای روشهای مناسب مدیریت مستلزم استقرار مطابقتها و کنترلهای کافی است مسئولیت کشف تقلب و فساد نتیجه طبیعی مسئولیت ایجاد محیط پیشگیری و ممانعت از تقلب و فساد می‌باشد. این مسئولیت اتخاذ اقدامات اصلاحی، منجمله اقدامات انضباطی، قانونی و جزایی مقتضی و همچنین وظیفه متحول ساختن خط مشیها و رویهها به منظور اطمینان از عدم وقوع مجدد موارد مشابه را شامل می‌گردد.

۱۲-۱- به هر حال این تاکید مجدد و شناخت صریح از نقش و مسئولیت اولیه مدیریت، نافی مسئولیت حسابرسی در رابطه با تامین اطمینان قابل قبول (در چارچوب وظایف و اختیارات موسسه عالی حسابرسی) از اقدامات انجام یافته توسط مدیریت و یا اقداماتی که تاثیر قابل توجه بر تفسیر گزارشهای مالی حسابرسی شده دارند، نمی‌باشد.

این مسئولیت شامل مواردی نیز می‌شود که گزارشات مالی یا سایر سوابق مورد حسابرسی ممکن است بصورت با اهمیتی تحریف شده و این تحریف با اطلاع یا دخالت مدیریت یا بدون آن صورت گرفته باشد. این مسئولیت حسابرس در ادامه مسئولیت حسابرس در رابطه با تامین اطمینان در خصوص واحد تحت رسیدگی و صورتهای مالی آن، و وظیفه آگاه ساختن مدیریت از نقاط ضعف موجود در طراحی یا عملیات سیستمهای کنترل داخلی یا حسابداری (که توسط وی در اجرای وظایف حرفه‌ای مورد بررسی قرار می‌گیرند) می‌باشد. (این امر ممکن است مستقیماً در هر یک از واحدها و یا از طریق گزارش به قوه مقننه انجام گیرد) گرچه مسئولیت اولیه پیشگیری از تقلب و فساد بر عهده حسابرسی نیست، لکن حسابرسی می‌تواند تاثیر قابل توجهی در کاهش تقلب و فساد داشته باشد. حسابرسان می‌توانند با اجرای یک حسابرسی حساس نسبت به احتمال خطر تقلب و فساد، در پیشگیری از تقلب و فساد مشارکت فعالانه تری داشته باشند.

اختیارات و وظایف حسابرسی

۱۳-۱- در حالیکه جایگاه قانونی و وظایف و اختیارات قانونی هر یک از موسسات عالی حسابرسی، تعیین‌کننده خطی مشیها و رهنمودهای حسابرسی اتخاذ شده توسط آنان می‌باشد. رهنمودهای حاضر توصیه می‌نمایند که موسسه عالی حسابرسی در تفسیر وظایف و اختیارات قانونی خود باید به این نکته واقف باشد که :
تصور عمومی از تقلب و فساد، نقش و مسئولیت ملی موسسه و اعتبار یافته‌های حسابرسی آن را در معرض خطر جدی قرار می‌دهد. موسسات عالی حسابرسی باید با توجه به شرایط خاص خود فعالانه بدنبال اتخاذ یک خط مشی یا راهبرد رسمی برای مبارزه با تقلب و فساد (در سازمانهایی که در شمول حسابرسی

آنها هستند) باشند رهنمودهای حاضر براساس آگاهی از این موضوع تدوین شده که موسسات عالی حسابرسی دارای اختیارات قانونی کافی برای مبارزه با تقلب و فساد در برنامه‌ریزی و اجرای حسابرسی بوده و این اختیارات معمولاً بخشی از اختیارات و وظایف قانونی آنها می‌باشد. با این حال چنانچه موسسه عالی حسابرسی احساس نماید در اجرای کارهای عادی حسابرسی خود برای رسیدگی به موارد مشکوک به تقلب و فساد دچار محدودیت است باید بدنبال تقویت اختیارات قانونی خود باشد. این تقویت می‌تواند از طریق تصویب مقررات قانونی باشد که اعلام کلیه موارد مشکوک به تقلب و فساد یا موارد گزارش شده در این رابطه را، به موسسه عالی حسابرسی الزامی سازد.

۲- شناخت تقلب و فساد

۲-۱- تقلب و فساد شامل مواردی که توسط کارکنان دولت یا مدیریت واحد تحت رسیدگی انجام می‌گیرد (تقلب و فساد درونی) و مواردی که توسط افراد یا گروه‌های خارج از سازمان بر علیه واحد تحت رسیدگی صورت می‌گیرد (تقلب و فساد بیرونی) می‌گردد. تقلب و فساد درونی ممکن است منتج به کسب منافع از سازمان (بعنوان مثال سرقت دارائیه‌ها و وجوه نقد، دست بردن در داده‌های لیست حقوق) یا از شخص ثالث (بعنوان مثال سرقت اموال بیماران) گردد. مورد اخیر ممکن است موجب ضرر و زیان فوری برای واحد موردحسابرسی نگردد، لکن در صورتیکه از اعتماد افراد سوءاستفاده شده باشد می‌تواند موجب تعهد به جبران ضرر و زیان گردد. تقلب و فساد بیرونی بعنوان مثال شامل انجام تقاضاهای متقلبانه برای کمکها و مزایای دولتی یا صدور صورتحسابهای جعلی یا تکراری توسط تامین‌کنندگان کالا و خدمات می‌باشد.

۲-۲- در حالیکه در خصوص موارد تقلب معمولاً زیان وارده به واحد تحت حسابرسی مشهود می‌باشد در خصوص موارد فساد، کارمند فاسد دولت می‌تواند از مزایای این اقدام بهره‌مند شود، لکن ممکن است ضرر و زیانی به واحد تحت حسابرسی وارد نشده یا در اطلاعات مالی آن تأثیر چندانی نداشته باشد.

۲-۳- درخصوص تقلب تعاریف عمومی و فنی بسیاری وجود دارد. در بیشتر کشورها تقلب و فساد گرچه به روشهای مختلفی مورد اشاره قرار می‌گیرند، لکن مفاهیمی حقوقی هستند. یکی از عواملی که تقلب را از اشتباه متمایز می‌سازد عامدانه بودن یا غیر عامدانه بودن علت اصلی است، گرچه شناخت نیت افراد (خصوصاً در موضوعاتی که با قضاوت و داوری افراد ارتباط پیدا میکند) اغلب دشوار است.

تعاریف تقلب

۲-۴- شانزدهمین کنفرانس بین‌المللی اینتوسای که در سال ۱۹۹۸ در اوروگوئه برگزار شد تقلب را بعنوان یک مفهوم حقوقی مد نظر قرار می‌دهد که مستلزم اقدام برای فریب، نیرنگ، پنهانکاری یا سوء استفاده از اعتماد به منظور بهره بردن از منافع نامشروع یا ناحق و رابطه غیر قانونی بین دو واحد می‌باشد که یک طرف به منظور بهره بردن از منافع نامشروع یا ناحق عامداً از طریق ارائه اطلاعات جعلی طرف دیگر را فریب می‌دهد.

۵-۲- براساس کتابچه راهنمای تقلب انجمن موسسات عالی حسابرسي جنوب اقيانوس آرام تقلب يك اصطلاح كلي است كه شامل كليۀ روشهاي است كه از استعداد بشر منبعت شده و فرد براي سود بردن از ديگران از طريق تحريف واقعيات به آن متوسل مي‌گردد . از آنجايي كه تقلب شامل روشهاي نادرست، عجيب ، فريبكارانه و ماهرانه اي براي فريب ديگران مي‌باشد يك قاعده قطعي براي تعريف آن وجود ندارد .

۶-۲- تقلب همانگونه كه امروزه بصورت متداول شناخته مي‌شود به معنای خيانت به شكل فريب عامدانه يا تحريف ارادي يك حقيقت مهم مي‌باشد . دروغگويي ، بيان ارادي يك امر كذب ، فريب دادن و بهره كشي ناحق يا غير عادلانه از ديگري، را نيز مي‌توان در تعريف كلمه تقلب آورد ، زيرا اين موارد نيز مانند خيانت بر عمد يا اراده براي فريب دلالت دارند .

۷-۲- براساس راهنمای شماره ۲۱ حسابرسي كانادا كه در خصوص آگاهی از تقلب مي‌باشد ، تقلب اقدامي است شامل از دست دادن يك منبع با ارزش در نتيجه ارائه اطلاعات نادرست كه بصورت آگاهانه و بدون اعتقاد به درستي آن انجام گرفته است. چنين اقدامي مي‌تواند منجر به اتهاماتي گردد كه در قوانين موضوعه كانادا براي آن مجازات تعيين شده است .

۸-۲- به نظر اداره حسابرسي ملي پادشاهي متحده بریتانیا ، تقلب مستلزم استفاده از فريب براي كسب منافع مالي غير قانوني يا نامشروع همچنين تحريف عمدي يا از قلم انداختن مبالغ يا عدم افشا در سوابق حسابداري يا صورتهای مالي يك واحد مي‌باشد . تقلب همچنين شامل سرقت نيز مي‌گردد. صرفنظر از اينكه همراه با تحريف و دستكاري سوابق حسابداري يا صورتهای مالي باشد يا نباشد.

۹-۲- بر اساس « راهنمای بازرسان تقلب » تقلب اقدام ارادي يا تعمدي براي محروم ساختن ديگري از پول يا دارايي وي از طريق حيله ، فريب يا ساير روشهاي نادرست مي‌باشد به همين ترتيب از نظر استاندارد بين‌المللي حسابرسي (شماره ۲۴۰) نيز تقلب يك عمل ارادي است كه توسط يك يا چند فرد از مديران كه مسئوليت نظارت كاركنان يا اشخاص ثالث با آنهاست انجام مي‌گيرد و اين عمل مستلزم استفاده از فريب براي تامين منافع غير قانوني يا نامشروع باشد.

۱۰-۲- اساساً تقلب اشاره به تحريف عمدي اطلاعات مالي توسط يك يا چند نفر از مديران ، كاركنان يا اشخاص ثالث دارد و اين امر مستلزم استفاده از فريب براي كسب منافع مالي غير قانوني مي‌باشد.

۱۱-۲- **تقلب ممكن است مستلزم :**
■ دستكاري ، تحريف يا تغيير سوابق يا مدارك،

- تخصیص نادرست یا کاربرد نادرست دارائیه‌ها،
- مکتوم ساختن یا از قلم انداختن اثرات مبادلات از سوابق یا مدارك،
- ثبت مبادلات صوري، و
- سوء کاربرد خط مشی‌های حسابداری، باشد

عناصر تقلب

۱۲-۲- عناصر اساسی تقلب را می‌توان به شرح ذیل خلاصه نمود :

■ در تقلب حداقل باید دو طرف بنام مرتکب (عامل) و طرفی که

در نتیجه آن آسیب دیده یا می‌توانست آسیب ببیند (به عبارت دیگر قربانی تقلب) وجود داشته باشد.

■ از قلم افتادگی یا تحریف با اهمیتی باید بصورت آگاهانه توسط عامل تقلب انجام شده باشد.

■ باید تعمد از طرف عامل برای اعمال تحریف بر علیه قربانی وجود داشته باشد .

■ قربانی باید دارای حق قانونی پاسخ دادن به مطالب ارائه شده، باشد .

■ باید ضرر و زیان عملی، یا احتمال خطر آن برای قربانی در نتیجه اعتماد نمودن به عامل وجود داشته باشد .

■ معمولاً تلاش برای پنهانکاری وجود دارد .

■ تقلب مستلزم سوء استفاده از اعتماد دیگران می‌باشد .

تعاریف فساد

۱۳-۲- فساد يك موضوع پیچیده است . در حالیکه ریشه‌های آن در تاریخچه فرهنگی و اجتماعی خاص هر کشور ، توسعه اقتصادی و سیاسی و خط مشی‌ها و آداب و سنن و تشریفات اداری آن قرار دارد بطور کلی می‌توان بیان نمود که فساد وقتی رشد می‌کند که موسسات ضعیف بوده و خط مشی‌های اقتصادی بازار را دچار انحراف ساخته باشند .

۱۴-۲- تعاریف ذیل از فساد توسط بانک توسعه آسیایی در رابطه با خط مشی ضد فساد تهیه شده است . « فساد مستلزم رفتار از طرف ماموران بخشهای دولتی و خصوصی است که در آن از طریق سوء استفاده از موقعیتی که در آن قرار دارند بصورت غیر قانونی و غیر مشروع به ثروت خود و یا نزدیکان خود می افزایند یا موجبات این کار را برای دیگران فراهم می سازند . »

۱۵-۲- قانون ضد فساد جمهوری کره اصطلاح « اقدام به فساد » را بعنوان « اقدام هر یک از مقامات دولتی در سوء استفاده از موقعیت یا اختیارات خود و یا تخلف از قوانین و مقررات در رابطه با وظایف آنان برای کسب منافع خودشان یا هر شخص ثالث » تعریف نموده است .

۱۶-۲- موسسه عالی حسابداری و مالیه عمومی پادشاهی متحده بریتانیا فساد را بعنوان پیشنهاد کردن ، دادن ، درخواست کردن یا قبول کردن هر هدیه یا پاداشی که می تواند اقدامات شخص را تحت تاثیر قرار دهد، تعریف نموده است . بدین معنی که فردی رشوه ای را بعنوان پاداش یا مشوق انجام اقدام یا عدم انجام اقدامی که مغایر روش صحیح اجرای وظایف وی باشد دریافت مینماید تا شخص ثالثی منافع مستقیمی را کسب نماید .

۱۷-۲- بانک جهانی فساد را بعنوان سوء استفاده از اختیارات دولتی برای منافع شخصی فرد، یا گروهی که از آن تبعیت می نماید تعریف نموده است .

۱۸-۲- کلیتگارد^۳ در سال ۱۹۹۶ مدلی را برای توضیح نیروی محرکه فساد تدوین نمود .
فساد = انحصار قدرت + اختیار - پاسخگویی

عناصر فساد

۱۹-۲- اقدام به فساد می تواند متشکل از یک یا چند مورد از عناصر ذیل باشد :

- حداقل دو طرف در اقدام به فساد وجود دارند شخصی که پاداش یا هدیه را می دهد و طرفی که آن را قبول می کند .

■ باید سوء استفاده از پست یا اختیارات برای استفاده شخصی وجود داشته باشد .

■ پیشنهاد و یا قبول هدیه وجود دارد .

■ اقدام به درخواست هدیه یا پاداش بعنوان

مزایای انجام یک اقدام قانونی

و رسمی .

■ هراقدامی که از طریق آن اموال عمومی

یا اموال دستگاه بصورت نادرست

تخصیص یابد .

■ ممکن است اقدام به پنهانکاری وجود داشته

باشد .

۳- انتشارات بانک جهانی ، اهمیت موسسات عالی حسابرسی در محدود سازی فساد

■ فساد مستلزم سوء استفاده از اعتماد

دیگران می‌باشد .

عوامل تاثیر گذار بر تقلب و فساد

۲۰-۲- برای حسابرسان اطلاع از عوامل انگیزشی ، محیطی و سازمانی تقلب و فساد مفید خواهد بود . وجود چنین عواملی ضرورتاً به معنای وقوع تقلب و فساد نمی‌باشد بلکه آگاهی از وجود این عوامل باید حساسیت حسابرس را به امکان وقوع تقلب و فساد افزایش دهد. معمولاً عوامل کلیدی همراه با تقلب و فساد بشرح ذیل می‌باشند :

عوامل انگیزشی

۲۱-۲- انگیزش و موقعیت عواملی هستند که معمولاً زمینه ارتکاب تقلب و فساد را فراهم می‌سازند این امر می‌تواند به صور ذیل باشد :

- **انگیزه اقتصادی :** منافع یا نیاز مالی متداول‌ترین انگیزه تقلب و فساد می‌باشد. اغلب افرادی که محکوم به تقلب و فساد شده‌اند عنوان می‌نمایند که مشکلات مالی غیر قابل تحملی داشته‌اند که هیچ راه‌حل مشروعی برای آن وجود نداشته است .

- **طمع :** افراد دارای قدرت و اختیارات اغلب به دلیل اینکه حرص و طمع انگیزه آنها بوده است مرتکب تقلب و فساد می‌شوند .

- **قدر و منزلت و مورد توجه قرار گرفتن :** افراد ممکن است احساس کنند که استحقاق قدر و منزلت و توجه بیشتر را دارند . انگیزه چنین افرادی اغلب حسادت ، انتقام ، خشم یا غرور می‌باشد. آنها اغلب اعتقاد دارند که برتر از دیگران هستند و آنقدر بزرگ هستند که دیگران را گیج و سر در گم ساخته و بتوانند بدون آنکه به دام بیفتند مرتکب تقلب و فساد شوند .

- **برتری اخلاقی :** افراد ممکن است به دلیل اینکه تصور می‌کنند از نظر فضائل اخلاقی برتر از قربانی (یا در این مورد دولت) هستند برای تقلب و فساد انگیزه پیدا کنند .

عوامل محیطی - سازمانی

۲۲-۲- فضای سازمانی و فرهنگ آن نقش انگیزشی مهمی در فراهم شدن زمینه‌های تقلب و فساد ایفاء می‌نماید .

۲۳-۲- در مواردی که مشاهده می‌شود مدیریت بی‌تفاوت ، خیلی خشک یا خیلی حساس و نامطمئن بوده و با کارکنان بد رفتاری می‌نماید و عملکرد آنان را براساس نتایج کوتاه مدت و یا بدون در نظر گرفتن مشکلات عملیاتی مورد ارزیابی قرار می‌دهد ، تاثیر این عوامل در روحیه کارکنان می‌تواند منجر به مواردی از تقلب و فساد گردد.

۲۴-۲- نظامها و رویه‌های اتخاذ شده در سازمانها و خط مشی‌های سازمانی، حائز اهمیت ویژه‌ای می‌باشند. سازمانی که در آن خط مشی‌های عمومی نامشخص هستند ، کنترل داخلی کافی وجود ندارد، مقررات بیش از حد و تشریفات زائد اداری حاکم است، پاسخگویی کافی نیست و سابقه سوء استفاده از برنامه‌ها وجود

دارد، احتمالاً موارد بیشتری از تقلب و فساد را شاهد خواهد بود.

۲۵-۲- شناخت فضای سازمان، حسابرس را قادر به ارزیابی میزان احتمال خطر تقلب و فساد در دستگاه و تعدیل برنامه حسابرسی متناسب با آن خواهد ساخت. خط مشی‌ها و ساختار ضعیف مدیریت را می‌توان از طریق تعداد زیاد کارمندان مستعفی، غیبت کارکنان، مستند سازی ضعیف، آگاهی اندک از الزامات نظارتی و فقدان شفافیت در نظام پاداش‌دهی تشخیص داد.

۲۶-۲- این نکته حائز اهمیت می‌باشد که در اغلب موارد مرتکبین تقلب و فساد، اقدامات خود را با انواع توجیحات تفسیر نموده و منطقی جلوه می‌دهند. بعنوان مثال کارمندی که متهم به تقلب و فساد است احتمالاً اقدام خود را با گفتن یا اعتقاد داشتن به اینکه حقوق اندک وی انجام این کار را توجیه می‌نماید یا اینکه چون افراد دیگر نیز این کار را انجام می‌دهند او نیز حق دارد این کار را انجام دهد، منطقی جلوه می‌دهد، در حالیکه یک پیمانکار اقدام به تقلب و فساد را بعنوان یکی از هزینه‌های انجام فعالیت خود یا به بهانه مشکلات انعقاد قرارداد با یک دستگاه دولتی توجیه می‌نماید.

انواع تقلب و فساد

۲۷-۲- برخی از متداول‌ترین انواع تقلب و فساد بشرح ذیل می‌باشند:

■ **رشوه:** دادن، دریافت کردن، پیشنهاد کردن یا درخواست کردن هر چیز با ارزش به منظور تحت تاثیر قرار دادن یک فرد در نحوه انجام یا عدم انجام وظایف وی.

■ **اظهارات مجعول یا ادعاهای مجعول:** وقتی اتفاق می‌افتد که یک فرد آگاهانه و بصورت ارادی یک حقیقت مهم را جعل نموده یا اطلاعات ساختگی و غیر واقعی ارائه داده یا یک ادعای واهی یا جعلی که منجر به زیان مالی یا اقتصادی مدعی علیه می‌شود را پرونده سازی نماید.

■ **اختلاس:** عبارت است از تبدیل متقلبانه دارایی‌های در اختیار شخص (که براساس رابطه اعتماد متقابل در اختیار وی قرار گرفته) به دارایی شخصی. نمونه‌ای از روش‌های پنهان ساختن اختلاس استفاده از سفته‌بازی یا طرح‌های جایابی ارقام می‌باشد.

در سفته‌بازی وجه نقد از طریق به حساب گذاشتن چک‌هایی بنام اشخاص دیگر (که هنوز وجه آنها توسط بانک وصول نشده است) توسط فرد سفته‌باز از بانک وصول می‌شود. برای پنهان ساختن این تقلب در حسابها، فرد سفته‌باز بصورت مداوم چک‌هایی به همان مبالغ در عهده مانده صوری حسابهای بانک صادر می‌نماید (چکها را بین دو بانک جایبجا می‌کند). در جایابی شخص مختلس وجه نقد را به عنوان پرداخت حسابهای دریافتی برداشت می‌نماید و بصورت مداوم از وجوه مربوط به پرداخت سایر حسابهای دریافتی برای پنهان ساختن وجه برداشت

شده اصلي استفاده مي‌نمايد (دو حساب متوالي را با هم جابجا مي‌کند).

■ **تضاد منافع :** وقتي اتفاق مي‌افتد که شخص داراي منافع اقتصادي يا شخصي افشا نشده در مبادله اي است که اثرات زيان آوري براي کارفرماي وي بدنبال خواهد داشت .

■ **پيمانکار صوري :** يك شرکت غير واقعي است که صورتحساب آن براي پرداخت توسط افراد دخيل در فرايند خريد ارائه مي‌شود .

■ **خريد براي استفاده شخصي :** ممکن است شخص اقلامي را با هدف استفاده شخصي يا مازاد

بر اقلام مورد نیاز خريداري نموده و برخي از آنها را بعداً به استفاده شخصي اختصاص دهد.

■ **تفكيك مبلغ خريد به اقلام کوچکتر :** خريدها به دو يا چند خريد با مبلغ کمتر تقسيم مي‌شوند تا

از اين طريق محدوديت سقف اختيارات موجود براي معاملات دور زده شده و مناقصه رقابتي انجام نشود . اين امر ممکن است شامل پرداخت رشوه توسط پيمانکار به يکي از کارکنان کارفرما نيز باشد .

■ **تباني در مناقصه ،** تثبيت قيمت يا ساخت و پاخت : گروهی از پيمانکاران با شرکت در مناقصه

يك قرارداد توافق نموده و ترتيباتي بعمل مي‌آورند که رقابت را از ميان برداشته يا محدود سازند. اين توافق ممکن است شامل رشوه نيز بشود .

■ **تقلب در پرداخت صورت وضعيتها :** پيمانکار با ارائه صورت وضعيت پيشرفت کار تقاضاي

پرداخت آن را مي‌نمايد در حالیکه صورت وضعيت مذکور براساس اطلاعات مجعول به کارفرما تقديم شده است .

■ **صورتحساب مازاد يا اشتباه :** وقتي اتفاق مي‌افتد که تحريف عمدي در مقادير صورتحساب در

مقايسه با کالاها يا خدمات دريافت يا ارائه شده وجود داشته باشد .

■ **اجحاف :** استفاده از قدرت براي تضمين مزايایا يا منافع مالي غير مشروع است .

■ **انتصاب و جانبداري به نفع نزديکان :** استفاده غير قانوني از مناصب دولتي به نفع دوستان و بستگان.

■ **عدم تحقق درآمدها در نتيجه فرار از ماليات و عوارض :** مي‌تواند شامل موقعيتهاي مختلفي باشد که در آن درآمدهاي دولت دريافت يا پرداخت نمي‌شوند .

■ **استخدام غير منصفانه :** اعمال جانبداري در فرايند استخدام بمنظور کسب منافع غير قانوني.

■ **تقلب رايانه‌اي :** هر رفتار متقلبانه‌اي در رابطه با رايانه‌اي کردن اطلاعات که از طريق آن شخص

قصد کسب مزايای نامشروع را داشته باشد . بعنوان مثال « جمع کردن خرده ريزه ها » يك تقلب رايانه‌اي است که در آن کسر اعشاري مربوط به محاسبات بهره حسابها، به يك حساب شخصي انتقال داده مي‌شود .

شناسايي مناطق پر خطر

۲۸-۲- شناخت واحد تحت رسيدگي حسابرس را قادر مي‌سازد که مناطق پر خطر را شناسايي نموده و به نحو مناسب روشها و فنون حسابري را تعديل و اصلاح نمايد .
برخي از مناطقي که بصورت متداول بعنوان مناطق پر خطر شناخته شده اند بشرح ذيل مي‌باشند :

- قراردادهاي خريد کالا و خدمات
- مديريت موجوديها
- صدور مجوزها ، تسويه حسابها
- مديريت برنامه
- وصول درآمدها
- مديريت وجوه نقد
- هزينه‌هاي عمومي
- ساير مناطقي که در آن تعامل با مردم وجود دارد .

موسسات عالي حسابري بايد براساس تجارب و تشخيص خود در حين برنامه‌ريزي حسابري، چنين مناطق پر خطري را شناسايي نمايند .

تقلب و فساد در قراردادها

۲۹-۲- تدارك کالاها و خدمات يکي از فعاليتهاي عمده بخش دولتي است و معمولاً مستعد تقلب و فساد است. از اين رو شناخت تقلب و فساد در قراردادها مي‌تواند براي حسابرس مفيد واقع گردد .
در پيوست شماره يك فهرستي از صور مختلف تقلب و فساد در رابطه با قراردادها ارائه گرديده تا شناخت حسابرسان را ارتقاء بخشد .

۳۰-۲- از اينرو در اکثر موسسات عالي حسابري، يکي از نواحي مورد تاکيد حسابرساني که به احتمال تقلب در اين زمينه حساسيت دارند حسابري قراردادها مي‌باشد. در پيوست شماره ۲ فهرستي از علائم اخطاري که حسابرس بايد در جستجوي آن باشد ارائه گرديده، اين علائم حسابرس را از ضرورت بررسي بيشتري يا رسيدگي دقيقتر موضوع آگاه مي‌سازند. اندازه نمونه يا فنون اتخاذ شده براي حسابري نيز بايد متناسب با اين ضرورت اصلاح گردد.

تقلب رايانه‌اي

۳۱-۲- با توجه به استفاده روزافزون از فناوري اطلاعات در کارکرد دستگاهها و کاربرد فزاينده سيستمهاي فناوري اطلاعات، لازم است حسابرسان نسبت به پيچيده تر شدن روشهاي انجام تقلب و فساد و متعاقب آن روشهاي کشف چنين مواردی آگاهی داشته باشند.

۲-۳۲- تقلب رایانه‌ای می‌تواند شامل دستکاری رایانه یا داده‌های رایانه‌ای به هر روشی، به منظور کسب پول، مال یا سایر مزایای نامشروع و یا ایجاد ضرر و زیان باشد.

۲-۳۳- حسابرس باید خصوصاً آگاهی لازم در رابطه با زنجیره حسابرسی، روشهای انجام مطابقت و موازنه توسط سیستمهای فناوری اطلاعات و سطح کنترلهای سیستم را دارا بوده و همچنین بر نحوه دور زدن کنترلهای پردازشی و نحوه دسترسی به داده‌ها و دستکاری داده‌ها اشراف داشته باشد. خصوصاً برای حسابرس سیستمهای فناوری اطلاعات نکته ای که حائز اهمیت است ارزیابی سطح کنترلهای امنیتی پیشبینی شده در سیستم و کفایت آنها با توجه به میزان حساسیت داده‌های مختلف می‌باشد.

۲-۳۴- گردآوری شواهد حسابرسی در محیط فناوری اطلاعات اغلب پیچیده‌تر از حسابرسی دستی و معمولی می‌باشد. در یک محیط فناوری اطلاعات علاوه بر شناخت فنون ارزیابی صحت داده‌ها و سیستم، شناخت روشهای گردآوری شواهد نیز ضرورت دارد. لازم است استانداردهای گردآوری شواهد حسابرسی، با توجه به جایگاه قانونی موسسه عالی حسابرسی و مطابق با قوانین و مقرراتی که حسابرسی براساس آن اجرا می‌شود توسط موسسه تدوین گردد.

۲-۳۵- از آنجائیکه فناوری اطلاعات یکی از زمینه‌های جدید حسابرسی است که تحولات آن بسیار سریع در حال وقوع می‌باشد موسسات عالی حسابرسی باید همواره نحوه گردآوری اطلاعات در حسابرسیهای فناوری اطلاعات و همچنین فنون به کار گرفته شده را مدنظر قرار دهند.

